

VLAARDINGEN IN DE HONGERWINTER

M. den Admirant

Tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog maakten Vlaardingen evenals andere steden in het westen van Nederland een benarde tijd door. Tengevolge van een nijpend voedsel- en brandstoftekort werd er veel honger en kou geleden. De hoop op een spoedige bevrijding was vermengd met vrees voor meedogenloze maatregelen van de bezetter.

Oorzaken van de noodtoestand

In zijn standaardwerk over het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog merkt dr L. de Jong op, dat de noodtoestand waaruit de hongerwinter is voortgevloeid, zich van september 1944 af in de nog bezette delen van Nederland ging aftekenen. Deze noodsituatie was het gevolg van een drietal factoren: het wegvallen van de aanvoer van steenkool door de bevrijding van zuidelijk Limburg, de opdracht van de nederlandse regering in Londen op 17 september 1944 tot de Spoorwegstaking, waardoor de voedselvoorziening van de steden in West-Nederland en de aanvoer van steenkool uit de duitse mijnen nadelig werd beïnvloed en last but not least het ingrijpen van de bezetter. Aan laatstgenoemde factor kent De Jong het meeste gewicht toe. De bezetter reageerde op de Spoorwegstaking met het voorlopig verbieden van alle voedseltransporten naar het westen. Dit embargo bleef zes weken van kracht. Nog voordat de staking uitbrak had Hitler al een aantal voor ons land noodlottige besluiten genomen: vernietiging van haveninstallaties opdat de geallieerden er geen gebruik van zouden kunnen maken, aanleg van nieuwe verdedigingslinies waarbij tienduizenden mannelijke Nederlanders tot dwangarbeid zouden worden verplicht en tenslotte het besluit om uit de belangrijkste industriële bedrijven machines en voorraden naar Duitsland over te brengen¹.

Welke consequenties had dit alles voor de situatie in Vlaardingen? Een van de gevolgen die reeds in september merkbaar werden, was de vernieling van installaties bij het Havenbedrijf Vlaardingen-Oost. Een laadbrug van 30 ton werd opgeblazen, een andere

werd gedemonteerd en naar Duitsland verscheept. Verder werden een elektrische kraan en 4 drijvende kranen, alsmede de gehele kademuur vernield en 2 loodsen zwaar beschadigd. Bij de Nieuwe Matex werden 108 van de 117 tanks opgeblazen. Van de aanwezige 2.289 ton produkten ging ongeveer 100 ton in vlammen op. Ook werden 26 van de 34 tanks op de installatie Vlaardingen van de Bataafsche Petroleum Maatschappij vernield. Hier ging van de voorradige 437 ton produkten iets meer dan één tiende verloren².

Voedsel- en brandstoftekort

Hoe triest deze moedwillige vernielingen ook waren, ernstiger was de dreiging van een voedsel- en brand-

Vernielde kraan HVO met opslagberg en rails. 1945.

stoftekort. De levensmiddelenrantsoenen werden in het laatste kwartaal van 1944 aanzienlijk ingekrompen. Per burger was in de maand oktober per week de volgende hoeveelheid beschikbaar: 2 kilogram aardappelen, 1.800 gram brood, 70 gram bloem, 125 gram margarine, 125 gram vlees, 50 gram kaas, 250 gram suiker, 125 gram jam of stroop, 1,75 liter taptemelk, alsmede beperkte hoeveelheden haverhout of gort, peulvruchten en vermicelli. De voedselpositie werd daarna echter dermate precair, dat de rantsoenen drastisch moesten worden ingekrompen. In december 1944 bedroeg het wekelijkse aardappelrantsoen nog maar 1 kilogram; wat bij een vroegere rantsoenverlaging spottend was gezegd: 'één volk, één Führer één vaderland... één aardappel', werd nu bijna harde realiteit. De per persoon beschikbare hoeveelheid brood werd eveneens tot 1.000 gram per week teruggebracht. Suiker, haverhout of gort en tijdelijk ook peulvruchten verdwenen uit de distributie, het bloemrantsoen werd gehalveerd, terwijl taptemelk (1 liter per week) nog slechts voor 4 tot en met 14 jarigen te verkrijgen was³. De vermindering van de rantsoenen had tot gevolg dat in toenemende mate werd geprobeerd, buiten het distributiestelsel om voedsel in de wacht te slepen. Om de voedselvoorziening enigszins te verbeteren had het vlaardingse gemeentebestuur samen met enkele bedrijven aardappelen laten poten op landerijen in de kop van Rozenburg. In oktober 1944 hielpen onderwijzers bij het rooien van deze aardappelen, die in een schuit werden geladen en in Vlaardingen in een pakhuis werden opgeslagen ter verdeling onder het onderwijzend personeel⁴.

Op zoek naar brandstof. Hongerwinter. Tekening. 1945.

Ook het tekort aan kolen nam in de loop van 1944 voortdurend toe. Al in juli waren als gevolg van de moeilijke kolenpositie gasloze uren ingevoerd. Met ingang van 8 september werd aan particulieren alleen nog gas geleverd van 6.30 tot 8.30, van 11 tot 13 en van 17 tot 19 uur. Daarna werd de gaslevering steeds meer ingekrompen. Vanaf 22 november was er op werkdagen slechts van 11 tot 12.30 uur en op zondagen van 11.30 tot 13 uur gas beschikbaar. Maandag 4 december werd de gastoevoer naar particuliere woningen helemaal stopgezet⁵. Overigens had Vlaardingen in een relatief betere positie verkeerddan steden als Den Haag en Leiden, waar de aflevering van gas aan particulieren reeds in oktober gestaakt was.

Nadat er tevoren al langdurige stroomloze perioden waren geweest, werd op 23 november 1944 de levering van elektriciteit aan particulieren beëindigd. De laatste weken, zo liet het Gemeentelijk Energiebedrijf van Rotterdam weten, was de kolenaanvoer te enen male onvoldoende geweest, zodat het noodzakelijk werd de stroomlevering te beperken tot die inrichtingen welke van groot belang waren voor de volksgezondheid en de levensmiddelenvoorziening⁶. Als gevolg van deze maatregel werd de stroomtoevoer naar verreweg de meeste woningen in Vlaardingen afgesloten. Huizen, gelegen nabij een bedrijf dat voor de Wehrmacht werkte, konden echter nog enige tijd stroom blijven gebruiken. Zo behielden enkele huizenrijen rondom de banket- en suikerverkfabriek P. C. Noordegraaf en Zn, gevestigd Koninginnestraat 1, gedurende enige weken de aansluiting op het elektrische net. Dit bedrijf bakte speculaas voor de Wehrmacht. Naar werd gezegd ging het om een hoeveelheid van 60.000 kg, waarvoor een toewijzing van 20.000 kg boter zou zijn verkregen, het normale rantsoen voor de gehele vlaardingse bevolking voor de tijd van een maand. Volgens Noordegraaf werd de speculaas niet met boter, maar met spijsolie bereid⁷.

Massavoeding

In verband met het stopzetten van de gaslevering werd op maandag 4 december begonnen met de verstrekking van 'massavoeding' door de centrale keu-

WAARSCHUWING

DE BURGEMEESTER van Vlaardingen maakt bekend, dat een aantal vanwege de Duitse Weermacht geplaatste palen door inwoners dezer gemeente zijn ontvreemd. Door de Duitse Weermacht is bevolen, dat deze palen

binnen 24 uur weer op hun plaats moeten staan

daar anders als repressaille enkele

Huizenblokken in de gemeente Vlaardingen in brand gestoken zullen worden.

Worden dit keer de palen tijdig terugbezorgd, dan zullen de Duitse autoriteiten nog geen maatregelen nemen, doch wordt opnieuw vermissing van palen geconstateerd, dan zal er onmiddellijk tot het nemen van repressaillemaatregelen worden overgegaan, afgezien nog van de straffen, die op elk der daders afzonderlijk zullen worden toegepast.

Ik doe derhalve een beroep op alle ingezetenen dezer gemeente om mede te werken, teneinde Vlaardingen voor rampen, als boven omschreven, te vrijwaren.

Vlaardingen, 10 October 1944.

DE BURGEMEESTER VAN VLAARDINGEN.

R.V. Druiman & Ode's Boekhandel en Drukkerij

Waarschuwing diefstal anti-luchtplandingspalen. 1944 oktober 10.

ken, die was gevestigd bij de fabriek voor melkprodukten en voedingsmiddelen 'Hollandia', Oosthavenkade 42. De maaltijden werden verstrekt in 12 uitdeelposten, 6 in het westelijke stadsdeel (school Prins Hendrikstraat; P. K. Drossaartstraat-hoek Vettenoordstraat; school Westnieuwland; gebouw 'Liefde en Vrede' aan de Gedempte Biersloot; RK Verenigingsgebouw aan de Markgraafaan; Vaartweg-hoek Gedempte Biersloot) en 6 in het oostelijke stadsgedeelte en Vlaardinger-Ambacht (Obadja-gebouw aan de Callenburgstraat; Ambachtsschool aan de Oosterstraat; turnzaal Cornelis Houtmanstraat; bakkerij Moerman aan de Voorstraat; Terpstraschool aan de Chrysantstraat; Kleuterhof aan de Kethelweg)⁸. Tegen inlevering van distributiebonnen voor aardappelen, groenten en peulvruchten en betaling van 1 gulden 40 cent was een weekcouponkaart verkrijgbaar, die recht gaf op een hoeveelheid van

driekwart liter warm voedsel per dag. Of de uit de gaarkeuken afkomstige substantie deze kwalificatie verdiende, was soms aan twijfel onderhevig, maar de honger maakt rauwe bonen zoet. Door de zorgen van de plaatselijke voedselcommissaris A. van Luijk met zijn naaste medewerkers en van chef-kok Piet Roest kon de centrale keuken in elk geval een voor die tijd goede kerstmaaltijd verstrekken: driekwart liter stampot van aardappelen en spruitenkoppen met een worstje ter grootte van een middelvinger (circa 20 gram). Ongeveer 30.000 porties daarvan werden aan de hongerige vlaardingse bevolking beschikbaar gesteld⁹.

Overigens waren de kerstdagen van 1944 in materieel opzicht troosteloos. Ze stonden in het teken van honger, koude en duisternis. Niettemin werd het Kerstfeest gevierd en de blijde boodschap van het Heil en het Licht in allerlei toonaarden gebracht. Al luidden de klokken niet zoals vroeger over de slapende stad, toch gingen de mensen reeds vroeg ter kerke en werd er 's morgens om zes uur in de zaal van het Leger des Heils al een kerstwijding gehouden. De stopzetting van de stroomlevering had er intussen toe geleid dat de namiddagdiensten in de diverse kerken moesten worden vervroegd. Ze begonnen in december en januari om 3 of 3.30 uur¹⁰.

Arbeidsinzet

Van razzia's, waarbij mannen van 17 tot 40 jaar door de Duitsers werden opgepakt, bleef Vlaardingen verschoond, maar de mensenjacht in Schiedam en Rotterdam (10 en 11 november), Delft, het Westland en Den Haag bracht ook hier veel onrust tweeweg. Vlak voor kerstmis 1944 verschenen aanplakbiljetten met de mededeling dat alle mannen, behorende tot de lichtingen 1905 tot en met 1928, met andere woorden alle zestien- tot veertigjarigen, verplicht waren te werken in het kader van de arbeidsinzet. Bij overtreding of ontduiking van de voorschriften riskeerde men een gevangenisstraf, voorzover niet op grond van andere bepalingen een zwaardere straf kon worden opgelegd. Huizen of gronden waar of waarop een opgeroepen man zich zou verstoppen, zouden met inbegrip van meubilair worden verbeurd verklaard.

Een aantal categorieën werd van de arbeidsinzet vrijgesteld. Formulieren voor de aanvraag van vrijstellingsbewijzen waren, naar de burgemeester van Vlaardingen in een op 5 januari 1945 in De Maasmonder gepubliceerde bekendmaking liet weten, verkrijgbaar ten stadhuize bij de afdeling Algemene Zaken. Wat niet in de krant stond was dat 5 van de 6 ambtenaren van deze afdeling weigerden mee te werken aan het uitreiken, in ontvangst nemen en aan de duitse instanties doorzenden van de vrijstellingsformulieren. Deze 5 gemeenteambtenaren doken op 5 januari onder en werden vervolgens door NSB-burgemeester W. Hansen ontslagen.

Bekendmaking instelling Centrale Keuken. 1944.

BEKENDMAKING

Uitdeeling Massavoeding

In verband met de gasafsluiting op Maandag 4 December a.s. zal door de keukens van het Rijksbureau voor de Voedselvoorziening met ingang van 4 December warm voedsel aan een gedeelte van de bevolking worden verstrekt.

Met nadruk wordt er op gewezen, dat deze centrale voeding alleen bedoeld is voor degenen, die niet over een kookgelegenheid voor hun gezin beschikken, zoodat degenen, die zelf nog in staat zijn warme maaltijden te bereiden, geen reden en ook geen recht hebben zich tot de keukens te wenden.

Degenen, die wel voor de centrale voeding in aanmerking komen, kunnen tegen inlevering van de geldig te verklaren distributiebonnen voor aardappelen, groenten en peulvruchten, voor de eerste maal tegen inlevering van aardappelbon nr 295,

op Vrijdag 1 December a.s. tusschen 9-12 en 2-4 uur bij de uitdeelposten een weekcouponkaart koopen tegen den prijs van f 1.40.

Zij, die door den Dienst voor Sociale Zaken ondersteund worden, kunnen hun kaarten bij dezen dienst tegen gereduceerden prijs betrekken.

De talen van de eerste weekcouponkaart geeft recht op het koopen der couponkaart voor de tweede week der distributieperiode (geldige bonnen zijn bij de uitdeelposten bekend).

Met deze couponkaart kan men vanaf Maandag 4 December bij den aangegeven uitdeelpost op de aangegeven uren dagelijks (ook des Zondags) voorloopig 1/2 liter warm eten per persoon verkrijgen. De weekperiode loopt steeds van Maandag tot en met Zondag.

U gelieve rekening te houden met de volgende aanwijzingen:

1. Losse bonnen van de couponkaart zijn ongeldig.
2. De talen der couponkaart bewaren. Zij geven recht tot aankoop van de nieuwe kaart.
3. Per couponkaart wordt slechts één maaltijd per dag verstrekt.
4. Verloopen coupons worden niet gehonoreerd.
5. Verloren coupons worden niet vergoed.
6. Men dient zich steeds bij het aangegeven uitdeellokaal op den aangegeven tijd te vervoegen, daar anders het recht op een maaltijd vervalt.

De aflevering van de maaltijden geschiedt in de uitdeelposten, die in de verschillende stadswijken gevestigd worden als volgt:

De uitdeelposten 1 t/m 6: Westelijk stadsgedeelte.
Op werkdagen van 11 tot 12 uur.
Op Zondagen van 12 tot 13 uur.

De uitdeelposten 7 t/m 12: Oostelijk stadsgedeelte en Vlaardinger-Ambacht.
Op Zon- en werkdagen van 3 tot 4 uur n.m.

Om aan de wenschen van een ieder tegemoet te komen, zullen deze uren elke week omgewisseld worden.

Bij de hierachter opgegeven uitdeelposten kunnen uitsluitend de bewoners van de daarbij genoemde straten eten betrekken en eveneens hun couponkaarten aankopen.

De Piv. Gemachtigde voor de Voedselvoorziening van het groote stadsgedeelte, district Vlaardingen.
A. VAN LUIJK

De Burgemeester van Vlaardingen.
W. HANSEN

Z.O.Z.

Zij die voor de arbeidsinzet werden opgeroepen, moesten zich in de periode 5 tot en met 8 januari 1945 melden bij de Fachberater van het dichtstbij gelegen arbeidsbureau. Het gewestelijk arbeidsbureau was destijds gevestigd in het raadhuis van de voormalige gemeente Vlaardingerambacht. Op 8 januari werd op dit kantoor een aanslag gepleegd, die volgens sommigen niet meer was dan de klap van een flinke voetzoeker. Voor de duitse Sicherheitsdienst was de aanslag echter reden de spertijd te verlengen. Tot nader order mocht de bevolking van Vlaardingen zich van 6 uur 's avonds tot 6 uur 's ochtends niet in de open lucht bevinden¹¹.

Hoeveel personen gehoor gaven aan de oproep voor de arbeidsinzet is niet bekend, maar vermoedelijk waren het er betrekkelijk weinig. Voor hen die zich niet meldden of geen vrijstelling kregen, was het zaak zich zoveel mogelijk schuil te houden, omdat het gevaar van een razzia bleef bestaan. Verschillende middelen werden bedacht om daaraan te ontkomen. Een bewoner van de Binnensingel voegde van de ene op de ander dag enkele tientallen jaren aan zijn leeftijd toe, door in geklede jas met garibaldi en stok, gekromd en met volle baard zijn dagelijks rondje te lopen. Een andere manier van leeftijdmanipulatie was een wijziging van het geboortjaar in het persoonsbewijs, maar de mogelijkheden van zo'n valsing waren uiteraard beperkt. Ook kon je altijd nog een briefje van de huisarts krijgen met de verklaring dat je 'wegen körperlicher Schwäche Arbeitsunfähigkeit' was, al stond het te bezien, of de Duitsers zich daar iets van zouden aantrekken.

Razzia's bleven in Vlaardingen echter achterwege, hetgeen naar werd beweerd te danken was aan het feit dat de stad het met de Ortskommandant nog niet zo slecht getroffen had.

Benarde situatie

Ondertussen verslechterde de toestand in West-Nederland met de dag, zodat er een ware noodsituatie ontstond. Omdat de voedselvoorraden uitgeput raakten, was de bevolking vrijwel geheel aangewezen op de aanvoer van levensmiddelen per schip uit het noordoosten van het land. Tengevolge van aanhou-

dende vorst in de maand januari ondervond de binnenvaart echter grote moeilijkheden, waardoor de aanvoer van granen en aardappelen stagneerde. Het toch al drastisch verlaagde broodrantsoen moest dan ook met ingang van 28 januari worden gehalveerd tot 500 gram per persoon per week. De kwaliteit van het door de centrale keuken verstrekte voedsel liet steeds meer te wensen over. In een bij de plaatselijke voedselcommissaris Van Luijk binnengekomen brief werd opgemerkt dat meer water was verstrekt dan werkelijke voedzame spijs. 'De stampot van vorige week, zogenaamde aardappelen met krotten, was weinig meer dan een emmer blubber met een kleurtje! Soep van Dinsdag 98 procent water. Slechts éénmaal troffen we een maal bruine bonensoep dat er mee door kon, doch noodzakelijk ook aangevuld moest worden om het stevig te maken. U is er, vervolgde de brievenschrijver, toch zeker ook wel van overtuigd, dat de in het voedsel verwerkte groote hoeveelheden suikerbieten een zeer slechten invloed hebben op de ingewanden van den mensch! Het is en blijft een voedsel voor dieren. Zelfs wanneer het aan paarden in eenige hoeveelheid wordt verstrekt, heeft zulks voor het beest funeste gevolgen!' Volgens een in De Maasmonder gepubliceerd commentaar van burgemeester W. Hansen en van de voedselcommissaris bleek uit dergelijke uitlatingen dat een deel van de burgerij nog steeds niet doordrongen was van 'den grooten nood der tijden'. De toegewezen hoeveelheden grondstoffen waren nu eenmaal zeer beperkt en de plaatselijke autoriteiten hadden over de kwaliteit generlei zeggenschap. De opmerking dat grote hoeveelheden suikerbieten werden toegevoegd, was onjuist. Stampot bestond gemiddeld voor 20 procent uit suikerbieten en volgens deskundigen was dit voor een normale maag onschadelijk. Overigens deden de autoriteiten alles wat ze konden om de voedselvoorziening zo goed mogelijk te doen functioneren en een zo smakelijk mogelijk maal te bereiden met de bescheiden hoeveelheid grondstoffen, die ter beschikking werd gesteld¹².

Het tekort aan brandstof werd in de koude januari-maand van 1945 steeds nijpender. De scholen konden niet meer worden verwarmd. Vele waren gesloten, alleen de mulo werkte nog enige tijd door. Soms werd er zelfs les gegeven in lokalen met bevroren ruiten.

Toen de scholen gesloten waren, hielpen de leerkrachten bij het uitdelen van voedsel van de centrale keuken. De Christelijke HBS, die haar schoolgebouw aan de Westhavenkade niet kon verwarmen, kreeg van de gemeente school I aan de Cornelis Houtmanstraat toegewezen. Het was aanlokkelijk, maar de werkelijkheid viel erg tegen, aldus directeur De Graaf in zijn verslag over 1945. De centrale verwarming werd slecht of helemaal niet gestookt en vele leerlingen lieten verstek gaan. In de loop van januari werd dan ook besloten van deze school geen gebruik meer te maken, maar wekelijks in het eigen onverwarmde schoolgebouw aan alle klassen taken op te geven. Het lesgeven werd pas op 19 maart op beperkte schaal hervat. Vooral in de hogere klassen ontbraken doorlopend vele mannelijke leerlingen in verband met de voortdurende bedreiging van de groene gewelddenaars. 'De ongeordendheid van het schoolbezoek was de weerspiegeling van de toenemende desorganisatie van het burgerlijk en maatschappelijk leven van dien tijd'¹³.

Eén van de gevolgen van de schaarste was dat opvallend veel diefstallen van voedsel en brandstoffen werden gepleegd. Wat er zoal gestolen werd, blijkt uit De Maasmonder van 15 december 1944: peen, uien, kolen, aardappelen, schapen, konijnen, kippen, ganzen en eenden. Dat in de tijd van de hongertochten ook rijwielen zeer begeerde objecten waren, is begrijpelijk.

De eenmaal per week verschijnende Maasmonder, die wegens de papierschaarste uit slechts twee pagina's bestond, bevatte telkens berichten over kleine en grotere diefstallen. Zo werd op 16 februari 1945 gemeld dat de politie een zestal personen had aangehouden, die in het bedrijf van de banketfabrikant Noordegraaf 9 balen suiker, 50 pakken koffiesurrogaat, 50 kilogram blokmelk en hoeveelheden stroop en bakkersvet hadden ontvreemd. Het ligt voor de hand dat de buit van dergelijke diefstallen in hoofdzaak voor de zwarte handel bestemd was. Maar daarnaast gingen ook verzetsgroepen het dievenpad op om voedsel te stelen. Deze produkten werden voornamelijk aan de gaarkeuken afgestaan.

Door de schaarste stegen de voedsel- en brandstoffen-

Kinderen likken gamellen Gaarkeuken leeg. 1945.

prijzen op de zwarte markt tot ongeken- de hoogte. In januari 1945 noteerde schrijver dezes o.m. de volgende zwarte prijzen: een mud tarwe kostte 3.600 gulden, een mud bruine bonen 1.100 gulden en een mud aardappelen 900 gulden. Voor 1 kilogram in- landse shag moest 400 gulden worden neergeteld. De prijs van een mud anthraciet was 100 gulden, die van een mud cokes 35 gulden. Een regeringsbrood à 800 gram kostte 70 gulden, een pond vloed 16 gul- den en een ons vet 8 gulden. Tulpenbollen, die ook werden gegeten, waren tegen een redelijke prijs te verkrijgen: 1 gulden en 25 cent per kilogram. Bij het beoordelen van de genoemde prijzen moet worden bedacht dat ze ter omrekening in de huidige gelds- waarde met ca 8 dienen te worden vermenigvuldigd.

Interkerkelijk Bureau

Een instelling die gedurende de hongerwinter, en ook in de eerste drie maanden na de bevrijding, veel deed om de hongersnood wat te lenigen, was het Inter Kerkelijk Bureau Vlaardingen. Het IKB ontstond uit het Comité extra voeding op medisch advies, waartoe in kringen van de illegaliteit het initiatief was geno- men. De eerste vergadering had plaats op 13 december 1944. Er werd een dagelijks bestuur gekozen, bestaan- de uit de heren ds G. Lans (voorzitter), ds W. J. H. Hubeek (secretaris-penningmeester), ds H. J. Heida, kapelaan Rozestraten, A. van Luijk en W. van Lent (vertegenwoordiger der illegaliteit). Besloten werd

zo spoedig mogelijk te beginnen met het uitdelen van maaltijden, voorlopig alleen aan kinderen van 5 tot en met 14 jaar. Van de kant van de illegaliteit en van de grote bedrijven was krachtige steun toegezegd. In het Hollandiagebouw werd het kantoor van het IKB gevestigd. Genoemd bedrijf verleende belangeloos gastvrijheid en alle mogelijke faciliteiten.

Al op 18 december kon in de pakhuizen van W. van Leeuwen, waar voorlopig keuken, opslagplaats en uitdeelpost verenigd waren, een begin worden ge- maakt met het verstrekken van maaltijden aan een 30-tal kinderen. Om voor zo'n maaltijd in aanmer- king te komen, was een medisch advies een conditio sine qua non. De eerste groep kreeg gedurende twee weken elke dag een maaltijd van stamp- pot, soep of pap. Per 1 januari 1945 konden dagelijks 70 maal- tijden worden uitgedeeld. Opdat zoveel mogelijk ondervoede kinderen geholpen zouden worden, ging men ertoe over, ieder kind om de andere dag een maaltijd te verstrekken. 140 kinderen kregen ge- durende een periode van 28 dagen 14 maaltijden. Vanaf 22 januari werd het aantal uitgedeelde maal- tijden voortdurend verhoogd, totdat het begin april met 775 een record bereikte. Tengevolge van de steeds moeilijker wordende voedselsituatie daalde het in de loop van april tot 250. Op 22 januari was ook be- gonnen met het verstrekken van papvoeding aan 1 tot en met 14 jarigen: 110 porties per dag. Medio april werd de uitdeling echter beëindigd in verband met de herinvoering van de melkdistributie voor jonge kinde- ren. Intussen was het IKB eind januari ook maaltijden voor zieken gaan verstrekken. Voor deze categorie, aanvankelijk 75, in maart meer dan 300 personen, konden de maaltijden gedurende twee weken da- gelijks worden afgehaald. Met ingang van 9 april werden bovendien maaltijden uitgedeeld aan perso- nen ouder dan 14 jaar, omdat deze leeftijdscategorie in vergelijking met de tot dusver geholpen groepen in een zeer slechte conditie verkeerde. Per dag werden 190, vanaf eind april zelfs 510 maaltijden verstrekt aan personen boven 14 jaar. Alle maaltijden werden gratis ter beschikking gesteld. In bepaalde gevallen verstreekte het IKB ook levensmiddelen, met name aan sociale instellingen zoals het ziekenhuis, de kraam- inrichting en tehuizen voor ouden van dagen, die hiervoor de kostprijs betaalden.

De benodigde grondstoffen kwamen uit Flakkee, Oud-Beijerland, Rozenburg, het westland en Friesland. Het transportprobleem kostte nogal wat hoofdbreken, maar de commissie voor bevoorrading en beheer bleef ijverig aan het werk. Het IKB deed ook pogingen om kinderen uit te zenden naar gebieden waar de voedselsituatie gunstiger was, zoals Friesland en Overijssel. Als gevolg van onoverkomelijke vervoersmoeilijkheden kon de uitzending, behalve die naar Lutten in Overijssel, geen doorgang vinden. Wel werden clandestien 20 kinderen over de Spijkenisserbrug naar Brielle gebracht, waar ze gastvrij werden onthaald¹⁴.

De samenwerking tussen kerken bleef in 1945 overigens niet tot het terrein van de voedselhulp beperkt. Begin maart besloten de kerkeraden van de Hervormde gemeente en de Gereformeerde kerk tot het houden van gemeenschappelijke biduren 'in verband

met den nood der tijden'. Deze bidstonden, waarin predikanten voorgingen, werden elke donderdagmiddag gehouden, beurtelings in de Grote Kerk en in de Oosterkerk¹⁵.

De laatste maanden

Toen in februari 1945 de nood het hoogst was, was de redding nabij. Het tweede Rode Kruis had namelijk voor de hongerende bevolking van West-Nederland gratis voedsel beschikbaar gesteld. Eind januari waren al twee tweede schepen met 3.600 ton levensmiddelen in Delfzijl aangekomen. Door tegenwerking van de Duitsers duurde het echter nog enige weken voordat de goederen naar het westen konden worden vervoerd en met de verdeling ervan begonnen kon worden. De distributie geschiedde door speciaal voor dit doel aangewezen winkeliers, bij wie tevoren bonnen moesten worden ingeleverd. In de week van

Overvliegende vliegtuigen operatie Manna nabij de Schiedamseweg. 1945 april.

26 februari tot 3 maart ontving iedereen van 4 jaar en ouder 800 gram wittebrood. Bovendien was er voor alle leeftijdsgroepen 125 gram margarine per persoon beschikbaar en voor kinderen van 0 tot 14 jaar 250 gram grutterswaren. Door deze voedselhulp werd althans voor één week de ergste nood gelenigd. Dat de geschenken van het zweedse Rode Kruis bijzonder op prijs werden gesteld, spreekt vanzelf. In een artikeltje in De Maasmonder werd de loftrompet over Zweden gestoken en in de etalage van de firma Verkade aan de Schiedamseweg was veel bezienswaardigs over dit land tentoongesteld¹⁶. Het illegale blad Trouw schonk in zijn editie Rechter Maasoever eveneens aandacht aan de zweedse hulp. Trouw schreef dat de Duitsers zelfs deze voedselhulp uit een ook voor hen bevriende natie wilden gebruiken om de geest van verzet te breken: 'Ze lieten de schepen in Delfzijl, het uiterste puntje van ons land, binnenlopen in plaats van ze enige uren verder te laten varen naar Den Helder, Den Oever of Amsterdam. Toen ze daar ver weg, in het nog voldoende eten bezittende Groningerland lagen, zeiden ze smalend: Ga het nu zelf maar halen. Dus met andere woorden breek de spoorwegstaking en ge hebt het. Plagerij? Zijn wij als een hondje dat een kluif boven zijn kop ziet gehouden en dat zich hoort toeroepen: hoe spreekt-ie. Moeten we eerst blaffen, opzitten en pootjes geven? Neen, 't is erger! 't is ruwe, plompe, botte, berekende, sluwe opzet om de geest en de volkskracht van Nederland te breken. Het is het boosaardige spel van de over ons georganiseerde honger. Maar toch, nederlands initiatief heeft het zweedse voedsel hier gebracht. We zullen het nu krijgen en wij zullen het ons laten smaken, denkende vol dankbaarheid aan de daad van het zweedse volk'¹⁷.

Het zweedse voorbeeld vond navolging. Ook het Internationale Rode Kruis en de Zwitserse Bondsraad stelden voedsel voor de noodlijdende bevolking van West-Nederland ter beschikking. Dankzij de hulp van de drie genoemde instanties kon van medio maart tot na de bevrijding wekelijks 400 gram brood per persoon gratis worden uitgereikt.

Nog in een ander opzicht werd de situatie in maart beter. Na een koude januari- en een sombere en natte februarimaand volgden weken met fraai weer, zodat

GEALLIEERDE HULPACTIE

Vrijdag 25 Mei en Zaterdag 26 Mei kan op vertoon van het gele volgbriefje en bij gelijktijdige inlevering van onderstaande bonnen tegen betaling worden afgehaald:

Op bon A 429 en B 429 1 reep chocolade à 10 cent of
van de A en B-bonnen 55 gram gebroken chocolade à
 . 10 cent (per 55 gram)

+ 4 in
 bij de volgende winkeliers:

G.v.d.Berg	Valeriusstraat 113
C.J.Bijnagte	Opdenburgstraat 10-12
K.Buisman	Röntgenstraat 19
A.van Dorp	Emous 74
J.A.v.d. Ende	Binnensingel 193
M.v.d. Ende	Burgemeester Pruisensingel 36
A.Wooy	Oranjestraat 16
E.R.Naujoks	Stationstraat 45
D.Schaper	van Schravendijkplein 54
J.Storm	Kendrachtstraat 54
Coöp. De Voorlooper	Burgemeester de Bordesplein 9
A.v.d.Weyden	de van Leyden Gaelestraat 12
Simon de Wit	Hoogstraat 177
M.V.J.Zijlstra	Hoogstraat 218

De eerste chocolade na de bevrijding. 1945.

de natuur al vroeg tot wasdom kwam. De weilanden toonden reeds in maart een welig grastapijt, waardoor het vee extra vroeg de stallen kon verlaten. In het westland werden de kasgroenten en later ook de groenten van de koude grond in grote hoeveelheden naar de veiling vervoerd¹⁸. Hierdoor konden ook de groentewinkels in Vlaardingen in ruime mate worden bevoorrad.

Op één van die fraaie voorjaarsdagen van 1945, op 23 maart, om kwart over vijf in de middag, deden britse jachtbommenwerpers een geslaagde aanval op de VI-lanceerbasis en brandstoftanks bij de Sunlight-zeepfabrieken aan de Nieuwe Waterweg. Het betekende het einde van deze startbaan, vanwaar 's ochtends nog vergeldingswapens van het type V-1 waren gelanceerd. Trouw schreef: 'Wij hadden een heldere avond en een rustige nacht'¹⁹.

In april brak echter een moeilijke tijd aan. Als gevolg van het offensief van de geallieerden werden de verbindingslijnen met het noordoosten van Nederland verbroken, waardoor de verzending van levensmiddelen naar het westen wederom stagneerde. Met ingang

van 8 april werd het normale broodrantsoen verlaagd van 800 tot 600 gram per week en ingaande 22 april zelfs tot 400 gram! De bezetter stond tenslotte toe dat de geallieerde luchtmacht de uitgehongerde bevolking van de westelijke provincies te hulp kwam. Het nieuws van de eerste voedseldroppings, op zondag 29 april, bracht uiteraard ook onder de vlaardingse bevolking enthousiaste reacties teweeg.

Welke gevolgen het voedselgebrek had voor de volksgezondheid in Vlaardingen, blijkt uit een kort na de bevrijding opgesteld rapport. Op 10 mei 1945 bracht namelijk een onderzoekteam, bestaande uit dr In 't Veld, dr Den Hartog en de Amerikaanse kolonel dr Sydenstricker, een bezoek aan Vlaardingen om zich van de voedselsituatie alhier op de hoogte te stellen. Inlichtingen werden verkregen van de plaatselijke arts dr E. J. Linzel. Tot januari waren, aldus het rapport, de omstandigheden nog redelijk goed geweest, maar daarna was de toestand snel verslechterd. Volwassenen hadden 30 à 40 procent van hun normale gewicht verloren. Er waren ongeveer 600 gevallen van hongeroedeem. 150 personen, meest ouderen, moesten het bed houden. Enkelen waren waarschijnlijk als gevolg van voedselgebrek overleden. Kinderen en

zuigelingen verkeerden nog in een redelijke conditie. De zuigelingensterfte was niet toegenomen. Wel had zich een duidelijke stijging van het aantal sterfgevallen tengevolge van tuberculose voorgedaan. Gedurende vijf maanden waren er geen aardappelen op de bon verstrekt. De bevolking had grote hoeveelheden suikerbieten en soms ook tulpenbollen moeten eten. Om de 2 à 3 weken was er vlees op de zwarte markt aangeboden, aardappelen waren nu en dan zwart verkrijgbaar, boter was er niet of slechts in kleine hoeveelheden. Melk werd daarentegen regelmatig gedistribueerd. In Vlaardingen is een dringende behoefte aan voedsel, zo concludeerde het onderzoekteam in zijn rapport²⁰.

Nadien kwam er gaandeweg verbetering in de situatie, maar een half jaar na de bevrijding, bij de installatie van de noodgemeenteraad op 16 november 1945, stelde burgemeester M. C. Siezen vast, dat er naast lichtpunten nog ernstige moeilijkheden te vermelden waren ten aanzien van de algemene gezondheidstoestand in de gemeente²¹. De Vlaardingers die de hongerwinter doormaakten, zouden de ontberingen van die tijd niet gemakkelijk vergeten...

Noten

- 1 L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Deel 10b, Het laatste jaar II, eerste helft. 's-Gravenhage 1981, blz. 90-95.
- 2 Archief van de afdeling kabinet van de gemeentesecretarie van Vlaardingen, van burgemeester W. A. Hansen, (1942) 1943-1945, inventaris Boveé, nr. 38. Gemeentelijke Archiefdienst Vlaardingen (hierna te noemen GAV).
- 3 De Jong a.w., blz. 160-161.
- 4 G. Lutke Meijer, Het levend verleden van Vlaardingen. Zaltbommel 1982, blz. 326.
- 5 Verslag van de Gemeentelijke Licht- en Waterleidingbedrijven te Vlaardingen over 1944, blz. 3 en De Maasmonder, 8 september en 24 november 1944.
- 6 De Maasmonder, 24 november 1944.
- 7 Handschriftenverzameling, nr. 733. GAV.
- 8 De Maasmonder, 1 december 1944.
- 9 Het Rotterdams Parool, 27 december 1954.
- 10 De Maasmonder, 29 december 1944.
- 11 De Maasmonder, 5 en 12 januari 1945 en Handschriftenverzameling nr. 72. GAV.
- 12 De Maasmonder, 23 februari 1945.
- 13 Verslag van de Christelijke HBS met 5 jarigen cursus te Vlaardingen over 1945.
- 14 Verslag der werkzaamheden van het Inter Kerkelijk Bureau Vlaardingen gedurende den oorlogswinter 1944-1945.
- 15 De Maasmonder, 9 maart 1945.
- 16 De Maasmonder, 9 maart 1945.
- 17 Trouw, speciale editie Rechter Maasoever, 22 februari 1945.
- 18 J. G. Raatgever, Van Dollen Dinsdag tot de Bevrijding. Amsterdam z.j., blz. 139.
- 19 Handschriftenverzameling, nr. 250. GAV.
- 20 Malnutrition and Starvation in Western Netherlands, Part II. The Hague 1948, blz. 79-81.
- 21 Nieuwe Vlaardingsche Courant, 26 november 1945.